

Alkalmazott módszertan

A shift-share analízist eredetileg a gazdasági növekedés területi és ágazati tényezőinek elkülönítésére használták. Első jelentősebb alkalmazására az Egyesült Államokban a hosszú távú regionális fejlődés elemzésére került sor. Hazánkban a hetvenes években kezdték el használni. A módszer kettős standardizáláson alapul, a számításokhoz területi, ill. ágazati dimenzió szerint gyűjtött adatokra van szükség. Az „ágazat” dimenzió alatt gazdasági ágazatokat, korcsoportokat, településnagyság-csoportokat érthetünk. A módszer segítségével vizsgálhatóak pl. a jövedelmek növekedésének összetevői (Nemes N. J. - Jakobi. Á. - Németh N. 2001 886. old.).

A shift-share elemzés három kategóriába sorolja a vizsgált jelenségek növekedésének tényezőit:

- Az „összes hatás” értékei (Si) a régiók esetében megmutatják, hogy a vendégéjszakák tényleges száma mennyivel tér el attól az értéktől, ami az átlagos férőhely kihasználtság mellett következne be.
- A „területi hatás” (Sr) minden szálláshely kategória esetében az arra jellemző országos hatékonysági szinttől való eltérésként értelmezhető (azaz megmutatja, hogy mennyivel tér el egy adott régióban a vendégéjszakák tényleges száma az adott szálláshely kategóriára jellemző országos hatékonysági szintet feltételezve). Az összes szálláshelykategóriára jellemző „területi hatás” értékeinek összesítésével kapjuk az adott területi egységre (régióra) jellemző területi tényezőt.
- Az „összes hatás” és a területi hatás” különbsége az „ágazati hatás” (Sa), amely a vizsgált terület strukturális előnyeiként vagy hátrányaiként értékelhető (azaz az adott térségben/régióban az átlagosnál hatékonyabb, vagy a kihasználtság szempontjából kevésbé szerencsés összetételű a szálláshelykínálat).

A shift-share elemzés eredményei a jobb értelmezhetőség érdekében térképeken is ábrázolhatóak. Az „összes”, a „területi”, és az „ágazati” hatások előjele, ill. a „területi”, és az „ágazati” tényezők nagysága alapján nyolc kategória képezhető a *1. táblázatban* foglaltak szerint.

Az 1-4. kategóriában a területi egységek „összes hatás” értéke pozitív, az 5-8. kategóriában negatív.

Az 1. 3. 5. és 7. kategóriában a „területi hatás” abszolút értékben nagyobb, a 2. 3. 6. és 8. csoportban kisebb, mint a strukturális tényezőket megtestesítő „ágazati hatás” (Nemes N. J. 2005 194. old.).

A térképek színintenzitása független a hatások abszolút értékének nagyságától. Az egyes kategóriákat azok kedvező, ill. kedvezőtlen megítélésük alapján négy fő csoportra oszthatjuk:

- az 1. és 2. kategóriában az „ágazati” és a „területi” hatás egyaránt pozitív,
- a 3. és 4. kategóriában az „ágazati” vagy a „területi” hatás pozitív és az „összes hatás” is pozitív”,
- az 5. és 6. kategóriában az „ágazati” vagy a „területi” hatás pozitív, viszont az „összes hatás” negatív,
- az 7. és 8. kategóriában az „ágazati”, a „területi” és az „összes hatás” is negatív.

1. táblázat: A shift-share elemzés kategóriái

Sorszám	Kategória	Összes hatás (Si)	Területi hatás (Sr)	Ágazati hatás (Sa)	A tényezők nagyságának viszonya
1.	Átlagosnál nagyobb változás Pozitív területi tényező	+	+	+	Sr>Sa
2.	Pozitív strukturális tényező				Sr<Sa
3.	Átlagosnál nagyobb változás Negatív területi tényező Pozitív strukturális tényező	+	-	+	Sr > Sa
4.	Átlagosnál nagyobb változás Pozitív területi tényező Negatív strukturális tényező	+	+	-	Sr < Sa
5.	Átlagosnál kisebb változás Negatív területi tényező Pozitív strukturális tényező	-	-	+	Sr > Sa
6.	Átlagosnál kisebb változás Pozitív területi tényező Negatív strukturális tényező	-	+	-	Sr < Sa
7.	Átlagosnál kisebb változás Negatív területi tényező	-	-	-	Sr>Sa
8.	Negatív strukturális tényező				Sr<Sa

Forrás: Nemes Nagy József (szerk.): Regionális elemzési módszerek, 2005.

A szálláshely-kihasználtság területi vonatkozásai

A szakirodalomban leggyakrabban előforduló a kereslet (vendégéjszakák száma) és a kínálat (férőhelyek száma) elemzésén túl szálláshely szolgáltatás hatékonyságának, területi összefüggéseinek feltárása pontosítja a turizmust jellemző térségi összefüggéseket. Az elemzéshez származtatott mutatót, a kereskedelmi szállások férőhelyeire jutó vendégéjszakák számát használtam.

A régiók kereskedelmi szálláshelyeinek hatékonyságát szemléltető, a szállásférőhelyekre jutó vendégéjszakák száma, csak Közép-magyarországi és a Nyugat-dunántúli régióban haladják meg az országos átlagot (Si>0), amely 2000-ben 58,7 vendégéjszakát jelentett 1 szállásférőhelyre (ez 16,1%-os kihasználtságot jelent). A Közép-magyarországi régióban ehhez

a szinthez képest 2000-ben 2.504.702 vendégéjszakával (29,8%-os kihasználtság), a Nyugat-dunántúli régióban 737.992 vendégéjszakával (20,2%-os kihasználtság) regisztráltak többet (2. táblázat).

2. táblázat: Shift-share elemzés a kereskedelmi szállások férőhelyeire jutó vendégéjszakák száma szerint (2000)

Régió	<i>a</i> szállodák- ban	<i>a</i> panziókban	<i>a</i> turistaszállá- sokon	az ifjúsági szállókban	az üdülőkázak- ban	<i>a</i> kempingekben	Sr területi	Sa ágazati	Si összes
Közép- Magyarország	1081359	154810	38065	-23815	-4798	-82800	1162820	1341882	2504702
Nyugat- Dunántúl	393255	69435	31692	7220	274	100838	602714	135278	737992
Észak- Magyarország	-37018	-74642	41280	-6758	1855	-87041	-162325	-274463	-436788
Dél-Alföld	-174136	-19475	-47426	773	-15722	-68175	-324161	-147782	-471943
Észak-Alföld	23317	-101757	-25075	-5052	-14587	-27955	-151109	-325634	-476744
Közép- Dunántúl	-413032	-18293	-2704	69014	19420	180309	-165286	-629148	-794434
Dél-Dunántúl	-873745	-10076	-35833	-41382	13558	-15176	-962653	-100133	-1062786

Forrás: A KSH adatai alapján saját számítások

A többi régió teljesítménye lényegesen alulmúlta az országos szintet (10,7-12,5%). A Közép-magyarországi régió a kempingek kivételével minden szálláshely kategóriában az átlagnál jobb mutatókkal rendelkezik. Ugyanez nem mondható el az Észak-magyarországi régióról, amely a turistaszállások és az üdülőkázak kivételével egyetlen szálláshely típus esetében sem éri el az országos hatékonysági szintet. A Dél-alföldi régióban mindössze az ifjúsági szállók esetében beszélhetünk az országos szinthez képest kedvezőbb mutatókról.

Jelentős eltérések léteznek, a különböző szálláshelyek hatékonyságában, az országos és a régiók szintjén egyaránt. A szállodák férőhelyeire országosan 114,1, a panziókéra 48, a turistaszállásokéra 33,7, az ifjúsági szállókéra 41,4, az üdülőkázakéra 47,6, a kempingekére 1,2 vendégéjszaka jutott 2000-ben (ez pl. szállodák esetében 31,2%-os a kempingek esetében 5,8%-os kihasználtságot jelentett).

Az Észak-magyarországi régióban a szállodák férőhelyeire 108, a panziókéra 39,4, a turistaszállásokéra 40,8, az ifjúsági szállókéra 37,2 az üdülőkázakéra 48,2, a kempingekére 10,5 vendégéjszaka esett.

A Dél-alföldi régióban a szállodák férőhelyeire 95,2, a panziókéra 56,4, a turistaszállásokéra 16,2, az ifjúsági szállókéra 42,3 az üdülőkázakéra 56,8, a kempingekére 3,4 vendégéjszaka esett.

A 2008-as adatok alapján elkészített shift-share elemzés eredményei több szempontból is hasonlítanak a 8 évvel korábbi helyzethez. Most is ugyanazon régiók részesülnek az összes hatás pozitív és negatív értékeiből, azzal a különbséggel, hogy a sorrend változott. 2008-ban hasonlóan a 2000-es helyzethez csak a Közép-magyarországi, ill. Nyugat-dunántúli régió esetében figyelhetünk meg az országos átlagot meghaladó (17 %-os) hatékonysági szintet (3. táblázat).

3. táblázat: Shift-share elemzés a kereskedelmi szállások férőhelyeire jutó vendégéjszakák száma szerint (2008)

Régió	<i>a</i> szállodák- ban	<i>a</i> panziókban	<i>a</i> turistaszállá- sokon	<i>az ifjúsági</i> szállókban	<i>az</i> üdülőkázak- ban	<i>a</i> kempingekben	Sr területi	Sa ágazati	Si összes
Közép- Magyarország	1396910	137546	27487	76031	5196	290	1643460	2059138	3702598
Nyugat- Dunántúl	393469	-3096	11267	2893	-2769	13820	415584	405719	821303
Dél-Alföld	-182389	7917	-59592	2482	25152	-6041	-212471	-361956	-574427
Észak-Alföld	-18001	15512	-10952	-26653	-2077	-6568	-48738	-590918	-639656
Észak- Magyarország	-183059	-60088	1915	-40226	-6161	-14387	-302007	-494308	-796315
Dél-Dunántúl	-871704	-53237	24663	7110	-32639	-3921	-929727	-317393	- 1247121
Közép- Dunántúl	-535226	-44554	5212	-21638	13299	16807	-566100	-700282	- 1266383

Forrás: A KSH adatai alapján saját számítások

Sajnálatos módon az Észak-magyarországi és a Dél-alföldi régió 11,1%-os mutatójával egyaránt a sereghajtók között van, ami elsősorban a szállodák országos átlag alatti kihasználtságából adódik.

Az Észak-magyarországi régióban 2000-ről 2008-ra a panziók kivételével, a Dél-alföldi régióban a szállodák, ill. a panzióktól, ifjúsági szállók, és az üdülőkázaktól eltekintve minden szálláshely-típus esetében csökkent, a férőhelyekre jutó vendégéjszakák száma, miközben az országos tendenciák a szállodák, panziók, és kempingek esetében javuló, a többi szálláshely-kategória esetében romló hatékonyságról tanúskodtak.

2000-ben az „összes” hatás országos átlag feletti részének 77,2%-a a Közép-magyarországi, 22,8%-a Nyugat-dunántúli régióban realizálódott, míg az átlag alatti teljesítmények a többi öt (elsősorban a Dél-dunántúli és Közép-dunántúli) régióban jelentkeztek (4. táblázat).

A „területi” összetevő esetében lényegében ugyanazon régiók jelennek meg a pozitív ill. a negatív oldalon, azzal a különbséggel, hogy a Nyugat-dunántúli régióra a pozitív „területi hatások” nagyobb hányada (34,1%) jut, a negatív értékeknek pedig több mint 54,5%-a a Dél-dunántúli régióra esik.

Az „ágazati hatások” pozitív értékeinek 90,8%-a a Közép-magyarországi, 9,2%-a Nyugat-dunántúli régióban jelentkezett, míg a negatív értékek leginkább a Közép-dunántúli (42,6%), Észak-alföldi, valamint az Észak-magyarországi régióban állt elő.

Összességében megállapítható, hogy a hatékonyság szempontjából az átlag feletti teljesítmények túlnyomó többsége a Közép-magyarországi régióban figyelhető meg, amely nagyobb részt a férőhelyek szálláshely-kategóriák közötti kedvező megoszlásából adódik, míg a Nyugat-dunántúli régió elsősorban a „területi” tényezőknek köszönheti kedvező pozícióját. A többi régióban a negatív „összes hatás” értékeket a kedvezőtlen szerkezeti tényezők dominálják, különösen a Közép-dunántúli régióban.

4. táblázat: „Összes”, „területi” és „ágazati” hatások értékei a régiókban a belföldi kereskedelmi szállások férőhelyeire jutó vendégéjszakák száma szerint (2000)

Régió	Si+	Si-	Sr+	Sr-	Sa+	Sa-
Közép-Magyarország	77,2%		65,9%		90,8%	
Nyugat-Dunántúl	22,8%		34,1%		9,2%	
Észak-Magyarország		13,5%		9,2%		18,6%
Dél-Alföld		14,6%		18,4%		10,0%
Észak-Alföld		14,7%		8,6%		22,0%
Közép-Dunántúl		24,5%		9,4%		42,6%
Dél-Dunántúl		32,8%		54,5%		6,8%
Ország összesen	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Forrás: A KSH adatai alapján saját számítások

A 2008-as vizsgálatok hasonló eredményeket hoztak, azzal a különbséggel, hogy a Dél-alföldi régióban a „területi hatás” alapján némileg javított, az Észak-magyarországi régió viszont rontott pozícióján a 2000-es értékekhez képest (4. táblázat).

A Dél-dunántúli régió továbbra is jelentősen részesül a negatív „területi” hatásokból (45,2%), miközben az „ágazati hatás” negatív értékei esetében a Közép-dunántúli régió némileg javított pozícióján, 2008-ban 27,5% jutott rá a korábbi 42,6%-hoz képest.

5. táblázat: „Összes”, „területi” és „ágazati” hatások értékei a régiókban a belföldi kereskedelmi szállások férőhelyeire jutó vendégéjszakák száma szerint (2008)

Régió	Si+	Si-	Sr+	Sr-	Sa+	Sa-
Közép-Magyarország	81,8%	0,0%	79,8%	0,0%	83,5%	0,0%
Nyugat-Dunántúl	18,2%	0,0%	20,2%	0,0%	16,5%	0,0%
Dél-Alföld	0,0%	12,7%	0,0%	10,3%	0,0%	14,7%
Észak-Alföld	0,0%	14,1%	0,0%	2,4%	0,0%	24,0%
Észak-Magyarország	0,0%	17,6%	0,0%	14,7%	0,0%	20,1%
Dél-Dunántúl	0,0%	27,6%	0,0%	45,2%	0,0%	12,9%
Közép-Dunántúl	0,0%	28,0%	0,0%	27,5%	0,0%	28,4%
Ország összesen	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Forrás: A KSH adatai alapján saját számítások

A megyei adatok pontosítják a régiós szintű vizsgálati eredményeket. A régiók összes megyéjét jellemzi, hogy a regisztrált vendégéjszakák száma, jelentős mértékben elmarad attól az értéktől, ami az átlagos férőhely kihasználtság (58,7 vendégéjszaka/szállásférőhely 2000-ben, 61,9 vendégéjszaka/szállásférőhely 2008-ban) mellett elvárható lenne (5. táblázat).

Borsod-Abaúj-Zemplén megyében csak a turisztaszállások, üdülöházak, kempingek Hevesben a szállodák (+51.214 vendégéjszaka), panziók, turisztaszállások, Nógrádban kizárólag a turisztaszállások (9,2%), a panziók és az üdülöházak, Békésben a panziók, ifjúsági szállók, Csongrád megyében a panziók, ifjúsági szállók és üdülöházak férőhelyeinek kihasználtsága haladta meg az országos szintet. Bács-Kiskun megyében egyetlen szálláshely típus sem volt, amelynek hatékonysága elérte volna az országos átlagot (6. táblázat).

2008-ra a helyzet Bács-Kiskun megye kivételével mindenhol romlott. Borsod-Abaúj-Zemplénben már csak a turisztaszállások esetében beszélhetünk az országos átlagos értékhez képest kedvezőbb fajlagos vendégforgalomról. Hevesben jelentősen csökkent a szállodák és a

turistaszállások hatékonyságbeli előnye, miközben tovább nőtt a többi szállástípus hátránya. Nógrádban egyetlen egy szálláshely kategória fajlagos hatékonysága sem éri el az átlagos szintet, 2000-ről 2008-ra csak a szállodák és az ifjúsági szállók esetében figyelhettünk meg kedvező folyamatokat.

6. táblázat: Shift-share elemzés a kereskedelmi szállások férőhelyeire jutó vendégéjszakák száma szerint a két régió megyéiben (2000)

Megye	a szállodák-ban	a panziókban	a turistaszállásokon	az ifjúsági szállókban	az üdülőházakban	a kempingekben	Sr területi	Sa ágazati	Si összes
Borsod	-68316	-72006	20501	-492	8092	-35471	-147692	-274295	-319227
Heves	51214	11416	18747	-4056	-3858	-33433	40030	-238335	-10339
Nógrád	-19917	-14052	2033	-2210	-2380	-18137	-54663	-87589	-107221
Bács-Kiskun	-79163	-28862	-20298	0	-16028	-6741	-151092	-106299	-257392
Békés	-34507	3262	-25384	520	-2943	-1892	-60945	68159	7214
Csongrád	-60466	6125	-1743	253	3249	-59543	-112124	-109641	-221765

Forrás: A KSH adatai alapján saját számítások

Bács-Kiskunban az üdülőházak és a kempingek kivételével mindenhol hatékonyságrömlés volt tapasztalható. Csongrád megyében az üdülőházak kivételével minden kategória kihasználtsága romlott (7. táblázat).

7. táblázat: Shift-share elemzés a kereskedelmi szállások férőhelyeire jutó vendégéjszakák száma szerint a két régió megyéiben (2008)

Megye	a szállodák-ban	a panziókban	a turistaszállásokon	az ifjúsági szállókban	az üdülőházakban	a kempingekben	Sr területi	Sa ágazati	Si összes
Borsod	-192514	-13888	257	-4098	-1945	-35513	-247702	-274295	-521997
Heves	10605	-7091	5614	-11393	2250	-88655	-88670	-238335	-327005
Nógrád	-8231	-24512	-1239	-2058	-3640	-21781	-61461	-87589	-149050
Bács-Kiskun	-113478	-1189	-6689	-12	7802	1146	-112422	-133641	-246063
Békés	-348	2652	-17245	-1333	12555	-2945	-6664	-39261	-45924
Csongrád	-68562	6454	-35657	3827	4795	-4242	-93385	-189054	-282440

Forrás: A KSH adatai alapján saját számítások

2000-ben az „összes hatás” átlag feletti részének 74,6%-a Budapesten, 13,9%-a Zala megyében (a maradék 11,5% Győr-Moson-Sopron, Hajdú-Bihar, Vas, Békés megyékben) realizálódott, a negatív értékek térben szétszórt módon jelentkeztek.

A „területi hatások” pozitív értékei szintén nagyobb részt Budapesten (62,6%) és Zala megyében koncentrálódnak, negatív értékei az összes hatáshoz hasonló térbeli megoszlást mutatnak, erős Somogy megyei koncentrátsággal (35,9%).

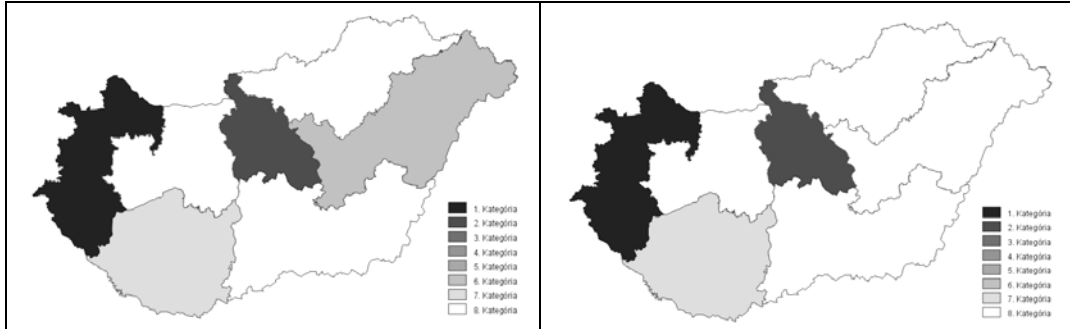
Az „ágazati hatások” pozitív értékeinek 76,4%-a Budapesten jelenik meg, Somogy megyében a jelentős negatív területi hatások mellett pozitív irányú szerkezeti tényezők is megfigyelhetők. Az „ágazati hatások” negatív értékei térben kevésbé koncentrálódnak (meg kell azonban említeni, hogy a Közép dunántúli régió három megyéje összességében 42,6%-os részesedéssel bír).

A 2008-as megyei szintű vizsgálatok sem hoztak jelentős változásokat, 2008-ban az „összes hatás” pozitív értékeinek 76,16%-a Budapestre, 9,05%-a Zala megyére (a maradék 14,8% pedig

Hajdú-Bihar, Győr-Moson-Sopron, Vas, és Pest megyékre) jutott, ezzel szemben az átlag alatti értékek térben szétszórtnan jelentkeztek.

A „területi hatások” átlagot meghaladó részének legnagyobb hányada Budapesten (75,3%) és Zala megyében koncentrálódott (10,7%), a negatív értékek megoszlása az összes hatáshoz hasonló térbeli jellegzetességeket mutat (jelentős Somogy megye 36,5%-os részesedése).

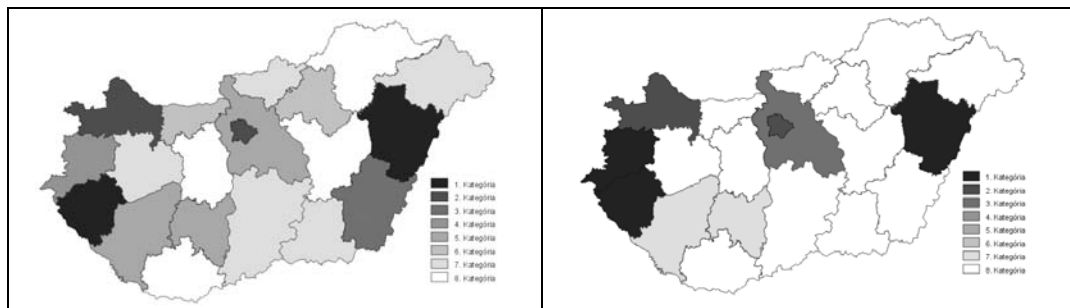
Az „ágazati hatások” pozitív értékeinek 76,7%-a Budapesten jelentkezik, negatív értékei 2008-ban sem koncentrálódnak jelentős mértékben (érdemes kiemelni, hogy a Közép-dunántúli régió három megyéje összességében 28%-al részesedik a 2000-es 42,6%-hoz képest).

1. ábra: Régiók, a kereskedelmi szállások férőhelyeire jutó vendégéjszakák száma szerinti shift-share elemzés alapján (2000, 2008)

Forrás: A KSH adatai alapján saját számítások

Az elemzés eredményeit vizualizáló regionális térképek arról tanúskodnak, hogy 7 év alatt jelentős változások nem következtek be, a Közép-magyarországi, ill. Nyugat-dunántúli régiók kivételével egyik régió szálláshelyeinek hatékonysága sem érte el az országos szintet (1. ábra).

2. ábra: Megyék a kereskedelmi szállások férőhelyeire jutó vendégéjszakák száma szerinti shift-share elemzés alapján (2000, 2008)

Forrás: A KSH adatai alapján saját számítások

A régiókra vonatkozó megállapításokat árnyalják, és egyúttal megerősítik a megyei eredmények. Az országos szintet meghaladó hatékonyságot a Nyugat-dunántúli régió megyéin túl, 2000-ben Budapest, Békés és Hajdú-Bihar, 2008-ban Budapest, Pest, Csongrád és Hajdú-Bihar voltak képesek felmutatni (2. ábra).

2008-ban a Közép-magyarországi régió kivételével a „területi hatások” értékei abszolút értékben meghaladták az „ágazati hatásokat”, ami a régiók esetében azt jelenti, hogy az országos átlag alatti hatékonyság elsősorban területi tényezőknek köszönhető, kedvezőtlen strukturális tendenciákkal párosulva. Kedvező tendenciák a régiók egyik megyéjében sem tapasztalhatók,

mindenhol csökkent a szálláshelyek átlagos kihasználtsága, úgy, hogy a szálláshely típusok összetétele sem követte elég gyorsan a kedvező országos folyamatokat.

Összegzés

Az elmúlt évek turizmusfejlesztésre fordítható forrásainak jelentős részét a szálláshelyek modernizálására, a meglévő szálláshelyek bővítésére valamint új létesítmények építésére fordították. Ennek köszönhetően mára hazánk szinte minden térségében megtalálhatók a nemzetközi elvárásoknak megfelelő szálláshelyek. A beruházások üteme egyes régiókban (pl. Észak-magyarországi, Dél-alföldi), túlzottan optimista a vendégforgalmat jellemző mutatószámok alakulásához képest. Erről tanúskodnak az általam összeállított a szálláshelyek kihasználtságára irányuló shift-share elemzések eredményei. A jelentősen nem bővülő vendégforgalom, a szállásférőhelyek dinamikus növekedése mellett a hatékonyság romlásához vezetnek. Sajnálatos módon a vizsgált régiókban a magasabb kategóriájú szálláshelyek arányának növekedése lassabb az országos szinthez képest. A közeljövő fejlesztési prioritásainak meghatározásakor, a jelenleginél hangsúlyosabban kell megjelennie a felső kategóriás szálláshelyek fejlesztésének, valamint a beutazó turizmus növelésére irányuló céloknak.

Irodalom

- Nemes N. J. - Jakobi. Á. - Németh N. 2001: *A jövedelemegyenlőtlenségek térségi és településszerkezeti összetevői*. Statisztikai Szemle, 79. évfolyam, 10–11. szám, pp. 863-884.
- Dávid L. - Kovács B. - Tóth G. 2009: *A turizmus szerepe az Észak-Magyarországi régióban: a munkaerőpiac és a makrogazdasági teljesítmény összefüggései*. In. Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek, 4. évf. 1. szám. pp. 16-27.
- Kocziszky Gy. (2008): *Területfejlesztés módszertana*. Egyetemi Kiadó, Miskolc.